

امطار : بوصایي به مشدن خارج ايکي لوحه قونولمشد

« آثار اسلاميه و مليه تدقيق انجمنی » طرفنده ايکي آيده بر نشر ايديلمه

صايي : ۵

تشرين ثاني — كانون اول

جلد : ۲

اسلام مدنيتنه و تورک حركته عامه

مالي تبعا بر محرمه

دين، اخلاق، حقوق، اقتصاد، لسانيات، بديعيات، قياسات، بنيه اجتماعيه تدقيقاتي

مدير :

كوپريلي زاده محمد فؤاد

استانبول دارالفنونى « تورک ادبياتى تاريخى » معلمى
« آثار اسلاميه و مليه تدقيق انجمنی » كاتب عمومى

بوصايمده :

- سلجوقيلر زماننده آناتوليده تورک مدنيتى [كوپريلي زاده فؤاد]
اسكى تورک موسيقيسينه دائر تبعا [رؤف يكتا]
« العراضه فى الحكايات السلجوقيه » ترجمه سى [شرف الدين]
عرض نامه [جلال الدين دوانى]
بابر شاهك شعرلى ، [ظهير الدين بابر شاه]
وثيقه لر و مخطره لر : اسكى تورک تقويمى حقنده [شرف الدين]
شرقى تتبع تاريخى [بارتولد : راغب خلوصى]
كتاباتى تنقيدلى : عجائب الطائف — هبة الخفايق [كوپريلي زاده فؤاد]
يکي نشریات : « ديوان لغات الترك » [م . ف]

استانبول — مطبعه عامره

۱۳۳۱

ملی اعتبار مجموعہ

صافی : ۵

تشرین ثانی — کانون اول ۱۳۳۱

جلد : ۲

آوروپا ورو-بیاده

شرقی تنج تاریخی

محرری : معلم و . بارنولر

۶

آوروپالیر و تیمور - اون بشنجی عصرده وندیک ایلچیلری - نیقولوقوتی - بحری
کشفلر ، خریطه لر و آطلسلر

اون دردنجی عصرده آناطولیده تأسس ایدوب بالقان یاریم آداسنه ، برقسمنی اشغال
ویا تختی ادرنه یه نقل ایدن « عثمانلی - تورک » حکومتک قوتله نمه سی اوزرینه ، آوروپایی
شرقدن یکی برتهلکه تهدیده باشلادی . ایمپراطور « سیغیسموند » و متفقلرینک نیکبولی
میدان محاربه سنده [۱۳۹۶] هزیمتلی ، یالکنز « بیزانس » ی دکل ، غربی آوروپایی ده تهدید
ایدن تهلکه نك درجه جسامتی میدانه چیقاردی . برقاچ عصر قدر برمدت ، آوروپالیر ،
یالکنز یکی دشمنک مادی و معنوی قوتلرینی تدقیق ایله اکثفا ایتمه یه رک ، اوکافارشی ایران
حکمدار یله ده براتفاق عقد ایتک ایچون تدبیرلر اتخاذه غیرت ایتدیلر .

ایشته آوروپایی و بیزانسلیرک ایلک متفق ، هر نه قدر نیتند یوقسه ده ، اورتا آسیا فاتحی
« تیمور » اولمشدر . ایران و الجزیره یی تابعیتی آلتنه آلان « تیمور » سوریه و آناطولیه ده
تجاوز ایتدی . نیکبولی ده غالب اولان عثمانلی سلطانی « بایزید » بودفعه مغلوب اوله رق
« آنقره » ده « تیمور » طرفدن اسیر ایدیلدی [۱۴۰۲] . « بایزید » آنقره یه قدر رفاقت ایدن برچوق
ایلچیلر آراسنده « قاستلیا » قرالی « اوچنجی هانزی » نك ایلچیلری ده بولونویوردی که ، بونلر ،
قرالک امر و تنبیهی وجهله ، کرک « بایزید » و کرک « تیمور » حقنده معلومات آلق و آرازلنده کی
محاربه ده حاضر بولونمق وظیفه سیله مکلفدیلر . بونلر غالبک حضورینه چیقاریلدقلری وقت ،
« تیمور » کندیلرینی رفق ایله قبول ایتش و اونلری مملکتلرینه اعاده ایده رک برابرلنده
کندی ایلچیسینه ده کونده رمشدی . بوایلچی ، حکومت متبوعه سی نزدینه دوندیکی زمان ،

کندیسیله برلکده «تیور» بر اسپانیول سفارت هیئتیده یولانمشدی که ، بونک باشنده « شووالیه غوزاله سده قلاویو » بولونویوردی. بوزات «بویوک تیمورک حیات واجرا آتی» عنوانیه اسپانیول لسانده سیاحتیه عائد تصویرات بر اقمشدر .

« قلاویو » ۱۴۰۳ ده ده کیز طریقیله استانبوله ، اورادن طربزونه ، طربزوندن قارا یولیه ایرانه کچرک تیمورک پایتختی اولان « سمرقند » سفر ایتمشدر . ایلچی اولمق اعتباریله ، « قلاویو » ، شرق وغربده کی واسع حکومتلره امتیالا تیمورک مملکتنده ده تأسیس ایدیلش اولان پوسته وساطندن استفاده ایده بیلوردی. پوسته، اوزمان، منحصرأ حکومتک اوامری ویا کندیسنه عائد موروداتک سوق و نقلی، سفیر و مأمورلرک کیدوب کله لری، وسائر بوکبی رسمی مقصدلره خدمت ایده ردی؛ خصوصی اشخاص ایچون بوندن استفاده ایتمک ممنوع ایدی. پوسته لرک تنظیم و اداره سی، پوسته منزللری ویا «یام» لر - [روسجه ده کی یامشچق = قوطو کله سی اورادن در] - تأسیس ایدیلن محللرک اهلایسی اوزرینه ترتب ایده ر، وبونلر بوسیله دیگر ویرکی و تکالیفدن معاف طوتولورلردی. « قلاویو » بو پوسته مواصله سی تشکیلاتی تصویر ایدیور؛ کیردیکی مملکت و شهرلر حقنده مختصر معلومات ویریور؛ بالخاصه ، « تیمور » ک « سمرقند » ده کی تأسیساتی داهاز یاده اطرافلیجه تصویر ایدیور. زیرا بورایه ، فاتح ، دنیانک هر طرفندن بر چوق صنعت ، هنر و علم اربابی طوبلایوب کتیرمشدی؛ اوندن صوکراده « تیمور » ک سرایى ، و ۱۴۰۴ ده غربه دوغرو مظفریتلی سفردن پایتخته دونوشنی تسعید ایچون - چینه دوغرو ترتیبی دوشوندیکی سفره باشلامازدن اول - ترتیب ایتدیکی ضیافتی آکلاتیور. « قلاویو » کذلک ، « تیمور » ک کندیسی، اولاد و اخفادی، تدریجی تقیضی و سفرلری حقنده اولدقچه مفصل معلومات ویریور. بو معلومات، شرق مأخذلرینک روایتلرینه قیمتلی برتمه کی کورونویور. هله « قلاویو » نک، تیمور زماننده قریب آسیانک حالی ، انضباطک محافظه سی ایچون اتحاد ایدیلن مدھش تدبیرلر، و اونک طرفندن تأسیس ایدیلن فقط مؤسسینک وفاتی عقبنده درحال خللدار اولان آسایش حقنده کی حکایه لری داهاز یاده قیمتداردر . « ۱۴۰۴ » صوکرنده سمرقنددن کندیسنه اذن ویریله سی اوزرینه ، « قلاویو » وطنه دونمک اوزره یولده ایکن، « ۱۴۰۵ » شباطنده « تیمور » ک وقوع وفاتی خبرینی و اخلافی آراسنده منازعه ظهورینی خبر آلمشدی . « تیمور » اسمی اودورده باشقا بر آوروپالینک ، باویه رالی عسکر ابوانه شیلر برغرک

آلمان لساننده کی اثریله ده علاقه داردر . «شیلد برغر» ۱۳۹۶ سنه سنده نیکبولی محاربه سنده اسیر ایدیلش «وسلطان یازید» ک اوردوسنه قید ایدیلشدی . ۱۴۰۲ ده کی آتقره محاربه سنده براسارتدن دیکرینه کچمش و تیمورک اوردوسنده خدمته مجبور طوتولمشدی ؛ تیمورک وفاتندن برقاچ سنه کچنجه ، آلتون اوردو شهزاده سی «چه کره» ایله آلتون اوردویه کونده ریلش ، بوده وطنه دوندکدن صوکر اوزمان غایت شوکتلی اولان «ادکو» یه التحاق ایله مشدر . چه کره نك «اولوغ محمد» ایله اولان محاربه ده مغلوبیتدن صوکر ا برقاچ سنه ده بونك امراسندن «منچوق» ک خدمتده بولوندی ؛ و نهایت ۱۴۳۷ ده باطوم دن استانبول طریقله آلمانیا یه دونمکه موفق اولدی . باویه رالی عسکر ، نقصان تحصیلی سیبله تیمورک حکومتی حقنده مختلف جهتلردن ویریه جک معلوماتی اسپانیالی شووالیه کی تبلیغ ایده مزدی . او دورک سیاسی وقوعاتی تدقیق ایچون ، مأخذ اولق اعتباریه ، مؤلفک بالذات اشتراك ایتمش اولدینی محاربه لرده داخل اولدینی حالده ، «شیلد برغر» ک حکایه سی هیچ براهمیت و قیمتی حائز دکدر . یالکز ، کوز شاهی صفتیه حکایه ایتدیکی بعض متفرق فقره لر و زیارت ایتدیکی محللره عائد متفرق معلومات ، اولدقجه مهمدر .

آتقره مغلوبیتی عثمانلی حکومتی آنجاق قیصه بر زمان ایچون ضعفه دوشورمش و «بیزانس» ک سقوطی آنجاق یاریم عصر قدر کچیکدیرمشدی . حتی «تیمور» ک آناتولی و سوریه سفرلری ده آنجاق بر آقین ماهیتی حائزدی ؛ و بویالتلری تمامیه فاتحک حکمی آلتنده برله شیرمه یوردی . نیته کیم ، پیشدارلری ، آق ده کیز ساحلارنده کی وقوعاته هیچ بر تأثیر اجرا ایده مه دیلر . عثمانلیلرک ، بالخاصه «استانبول» ک فتحندن [۱۴۵۳] صوکر ا یکیدن قوتله نمه لری ، غربی آوروپا حکومتلرینی ده یکی بر تهدید آلتنه آلیوردی . قاتحلرک ایلك هجوملرینه ، ایلك اول ، الارنده اولکی لاتین ایمپراطورلغک بعض یرلری قالمش اولان «وندیک جمهوریتی» معروض بولونویوردی . عثمانلیلرله اولان محاربه لرده وندیکلیر کندیلرینه ایرانده بر متفق آرادیلر : او زمان ایرانده ایکی تورکمن عشیرتی بولونویوردی ؛ بونلر ، بایراقلرنده کی تمثالر دولایسیله ، «قارا قویونلور» و «آق قویونلور» عشیرتی دیه طانیلیوردی . اون بشنجی عصرک ایکنجی نصفده ، آق قویونلو عشیرتی رئیس «اوزون حسن» ، رقیبلرینی مغلوب ایده رک ایرانک بوتون غربی ایالتلرینی الله کچیرش و عثمانلیلرله ده محاربه یه کیریشمشدی . ۱۵ نجی عصرک ۷۰ نجی سنه سنده ، بز «اوزون حسن» ک تبریزده کی سراینده وندیک ایلیچلری بوسافانا باربار ، قاترینوزه نو

و آمبروسیا قونشینی یی کورویوروز. بونلرک هپسی ده سیاحتلرینه عائد تصویرات براقشلردر. بونلردن «یوسافا تاباربارو» داها اول [۱۴۳۶ - ۱۴۵۲] تجارت مقصدیه ایرانه سیاحت ایتمش و «هرمز» ه واصل اولمشدی. سیاحتک مبدأ نقطه سی «تانا» شهری ایدی؛ عمومیتله وندیک سفیرلری، ایرانه کیدوب کلیرکن سیاحتلرینی جنوبی روسیا طریقیله اجرا ایدیورلر، و بوخصوصده بعضاً موسقوف حکومتک معاونته مظهر اولویورلردی. اوزماندن بری، آوروپالیلرک، ایرانه اولان تجاری و دیپلوماتیقی مناسبتلرنده، مخاصم عثمانلی طوراغندن کچمه مک ایچون، جنوبی روسیا یوللرنا استفاده ایتدکلی فرق اولونویور. ایایچیلر «اوزون حسن» طرفندن مسرتله قبول اولونمشلر سده بو باده هیچ بر نتیجه الده ایده مدیلر؛ چونکه همان غینی زمانده [۱۴۷۳] «اوزون حسن» عثمانلی اوردوسی طرفندن پریشان ایدیلشدی. ینته بوندیک ایایچیلری سایه سنده، ایران دیارنده ۱۶ نجی عصر ابتداسنده صفویه خانداننک ساطتی آلتنده تک بر حکومت تشکیله شعیلکک رسمی مذهب اوله رق اعلانه قدر جریان ایدن حادثه لردن خبر آله یلمشدر.

«باربارو» نک اثری روسیا و ایران حقنده، طبیعت، اهالی و تاریخی وقوعاته عائد قیمتی معلوماتی حاویدر. «مارقوپولو» نک عکسنه اوله رق، ۱۵ نجی عصر وندیک ایایچیلری قدیم حرثک تأثیرله قافالری دولمش تحصیلی آدملردی که، بوحال، تصویرلرینک صحت و صراحتلرینه پک اوقدر مسعود عکسلر اجرا ایده مه مشدر. کندیلرینک دوغروندن دوغرویه ایتدکلی مشاهده لری بسط ایده رکن، بوکا، کتابلردن چیقاردقلری معلوماتی ده قاریش دیریورلر، و یونان منبعلرینک ویردکلی معلوماتی کافی درجه ده معاینه و تنقیده لزوم کورمکسزین قوللانیورلردی. بغداد اونلرجه «بابل»، تبریز «اقباتان»، شیراز «پرسه پولیس» ایدی. بو اعتبار ایله، اولکی سیاحلرک اولجه ایدینامش هیچ بر فکرلری اولمادن راست کله کوروب ایشیتدکلی شیئی نقل ایدن صافیانه تصویرلرینک، شبهه سز که، داها بویوک بر رجحانی واردر.

ایشته، وندیکلی تاجر «نیقولوقوتی» ده بوکی عالم سیاحلر میانته داخل بولونیوردی؛ بوذاتده آوروپادن قالقوب سوریه و اورادن هندستانه بر سیاحت اجرا ایله مشدر. وندیک جمهوریتک تجاری مناسبتلری، نه اهل صلیب سفرلری زماننده نه ده اوندن صوکره ایچ انقطاع بولامشدی. هندستان ایله آوروپا آراسنده کی تجارت واسطه جلیق کپی

کارلی بر رولی محافظه ایتمکده اولان مسلمانلر، آوروپا تاجرلرینه هند ماللرینی جلب ایتمه یی منع ایتمورلر؛ فقط بونلری، شاپ دکنی لیمانلری واسطه سیله هندستانه کیتمکه برافایورلردی. «نیقولا قوتی» اولا سامده عربجه یی تحصیل ایده رک ۶۰۰ تاجردن مرکب بر کاروان ایله فرات آغزینیه قدر سفر ایتمش، اورادن ده کیز یولیه هر مزدن هندستانه واصل اولمشدر. هندستانده، قالدکوتده، مالابار ساحانک باشلیجه لیمانلرنده فارسی لسانی اوکرتمش؛ هندستان یاریم آداسنک بر چوق یرلرندن ماعدا سیلان، صوماترا، وسائر سوند آدالرینی، و هند - چیننک بر قسمی زیارت ایله مشدر. دونوشده، آوروپالیرک عکسنه بر یولدن عدن و مصر طریقله مصره کچمش، واوراده اسلامی قبوله مجبور ایدیلمشدر. ۱۴۴۴ ده یکریمی بش سنه لک بر غیوبتدن صوکر وندیکه دونمش، اورادن فلورانسیه کیده رک پاپا «دردنچی اوژن» ک حضورینه چقمش، وارتدادندن دولایی علناً استغفار ایتمش، و سیاحتلرینه عائد بعض حکایه لرده بولونمشدر. بو آغیزدن حکایه لر، پاپانک کاتبی «پوجیو براچیولینی» طرفندن قلمه آلمش و بوجیونک «ده واریه تاته فورتونه» یعنی «طالعک تحولاتی» نامی آلتنده کی اثرینک دردنچی کتانه درج ایدیلمشدر. «قرال مانوئل» ک امریله پورتنکیز لسانه ترجمه ایدیلش اولان «نیقولا قوتی» نک حکایه سی، هندستان و «سوند» آدالری، وازجه هندیلیرک دینلری حقنده یکی بر طاقم تفصیلات ویرمکده در. «قوتی» آوروپا تحصیلنی شرق دیلرینه وقوف ایله برله شدرن ایلک سیاح اولمشدی.

بوندن پک آز بر زمان صوکر، آوروپالیر طرفندن هندستانه یکی بر یول کشف اولوندی. پورتنکیزلیرک ۱۵ نجی عصرده آفریقا ساحلرینه اجرا ایتدکری سفرلر اولا «عزیز یوان» ی آرامقله باشلامشدی؛ جنوبه دوغرو حرکت ایدیلدجه، بویولدن هندستان ساحلرینی بولق امیدلری بویووردی؛ امید برونی دولاشنجه [۱۴۸۶] پورتنکیزلیر، جنوب شرقی آفریقاده هندستان یولنی بیلن مسلمانلری بولیلر؛ اونلرک یاردیمیه «واسقوده غاما» [۱۴۹۸] ده، اوزمان کرک هندستان وکرک قریب آ-یاوعینی زمانده جنوب شرقی آفریقانک تجاری مواصله لری مرکز نقطه سی اولان «قالدکوت» لیمانه واصل اولدی.

«واسقوده غاما» نک بحری سفری، آمریقانک «قولومب» طرفندن کشفی [۱۴۹۲] ایله برابر، جهان تجارت یولنی دیکشیدردی. پورتنکیزلیر کی «قولومب» ده جنوبی

وشرقى آسيابه يېڭى يوللار آرايوردى. فلورانسەلى ھىت شناس «پائولو توسقانىللى» نىڭ ئىزدەن استفادە ايدەرك، «قولومب»، «مارقوپولو» نىڭ ذكر ايتدىكى آلتونچە زىنكىن (ژاپونىا) يعنى «زىپانغو» آداسىنىڭ ايز بوندن غەربەدوغرو جەمئاً ۱۳-درجەلىك بىر مسافەدە بولوندىغى، واكر بو استفادە كىدىلەجىك اولورسە يالگىز بو آدالار دەكىل، ياقىنلارندەكى «قطاى» طوراغى دە بولونەجغى فرض ايتدى. آنتىل آدالرىنىڭ كىشى «قولومب» نىڭ فكىرىنى دىكىشدىردى. آلتونچە زىنكىن «ھايتى» آداسى اونچە «زىپانغو»، كوبا ساحلى دە چىن ساحلى اولەرق قبول اولونمش، ورفىقلىرىنىڭ امضالامغە اجبار ايدىلەكلىرى ضبطنامەدە [۱۴۹۴] بودوشونچە ايله يازىلمىشدى. پورتىگىزلىركى، «قولومب» دە شرقى آسيا اراضىنى داھا اى بىلەن مىسلمانلارنىڭ ياردىمىدەن استفادە ايتىك اىستەدى؛ «۱۵۰۲» دە حرەكت ايله صوك سىياحەتە چىقىدىغى زمان، حالا تامامىلە، چىن ساحللىرىنە كىتمەكە اولدىغە قانە بولونويوردى؛ حتى بوملاخظە ايله يانە بر عرب ترحان دە آمىشدى. «قولومب» نىڭ وفاتى غەبىندە، بوخطا، دىكر ملاحىر طرفىدن مىدانە چىقارلىشىدۇر.

اون بىشچى عصرىڭ صوكىندە، كىچىلىرىڭ سىر وسفرىدن استفادە ايدىلەرك بونلر طرفىدن طوپلانان جغرافى موادى بىر منظومە داخلىنە ادخال ايتىك تىجرىبەلىرى باشلايور؛ بومقصدەلە خرىطەلر وكرەلر ترتىب واعمال اولونويور. ايلەك كره «۱۴۹۲» دە پورتىگىز خدىمىشە بولونمىشە اولان «مارتىن يە ھاىم» طرفىدن، پىك آز بىر زمان صوكرا دونمش اولدىغى كىندى مولدى «نورنبرغ» شەرىندە اعمال ايدىلىشىدۇر. كره اوزرىندە ھىر مىملىكتىڭ اسمى يانەدە اوكا عانئ قىسمأ قارىشىق كەجىلىكەن عبارت معلومات دە درج ايدىلىشىدى. بو مىملىكتىڭ ھىي موقىعلىرى، ھان اكثرىتە، غىر عىجىق اولەرق تەىىن اولونمىشىدى. جغرافى موادىڭ داھا اىنچە براعتا ايله ايشلەندىكىنى اراىە ايدەن ۱۶-ئىچى عصرە عانئ خرىطەلر واردركە، بونلردىن جغرافى علومىڭ انكىشافە اىڭ زىادە تاىئر اجرا ايدەن، مەرقۇمور ك «اورىس دەسقىرىپتىسو آدناوېغا تىسوم اوسوم آققوموداتا» (بىجىرى سفىرلەردە قوللانلىمغە يارايان مىصور كره) [۱۵۶۹]، و اورنى لىروسىڭ «تە آتروم اورىس تەدرورم» (ارض كرهسى مىنەسى) [۱۵۷۰] اطلسلىرى-كە بو اطلس كەسىدە اودوردە بولونمىشىدۇر- ايدى. لىكن، بو خرىطەلەردە حقىقەتە اوقدر توافىق ايتىوردى. جغرافى كىشلىر، اوزون زمان، بوبىلە دوغرو ھىيى تەىىنلەرلە مترافىق بولونمىشەن مىحروم قالىدى؛ پونان جغرافى معلوماتىڭ

داها یکی معلومات ایله تماماً دیکشدره بیله جکی زمانه قدره ارض کره سنک آوروپا لیرجه معلوم اولماسی ایچون ، داها یوز سنه دن فضلہ بر زمان لازم ایدی .

۱۶نجی و ۱۷نجی عصر خریطه لری ، عینی درجه و صورتده ، « بطلمیوس » ، « مارکو پولو » و داها صوکرکی ملاحرک یکی کشفلرینه کوره ترتیب اولونویور ؛ ویکی کشف اولونان حوالینک ، یونان ویا قرون وسطا جغرافیا سنده ذکر اولونان هر هانکی براراضی یه توافق ایدوب ایتمه دیکی مسئله سی ده ، اکثریا ، دو غروجه حل و فصل اولونامیوردی .

[روسجه دن مترجمی : راغب ملوصی]

